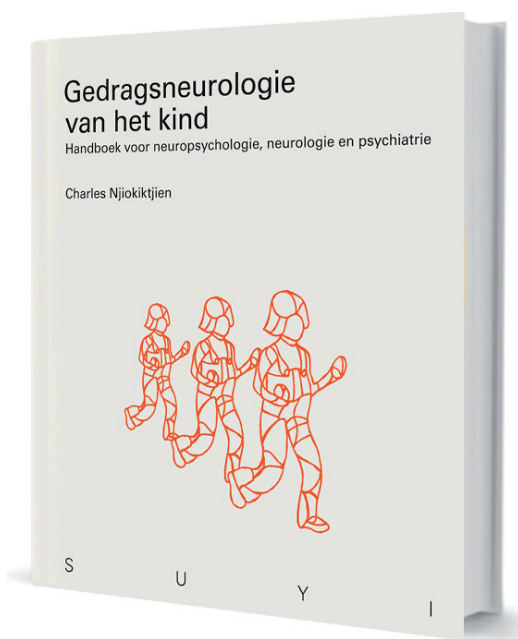

Gedragsneurologie van het kind, Handboek voor neuropsychologie, neurologie en psychiatrie

Charles Njikiktjen

Dit is een zeer lijvig boek, met ruim 1500 pagina's en ongeveer 3600 referenties. De indrukwekkende omvang en strakke uiterlijke vormgeving roepen enthousiasme op. Het verschijnt als heruitgave van een eerdere druk, geschreven door een enkele auteur, Charles Njikiktjen. Deze heeft een succesvolle staat van dienst: opgeleid als neuroloog-psychiater en in 1972 gepromoveerd, werkte hij gedurende 40 jaar als kinderneuroloog in het VUmc en als consulent in de kinderpsychiatrie. De eerste vragen die het boek oproept, zijn: wat is gedragsneurologie en voor wie is dit boek geschreven? De gedragsneurologie is het neurologisch specialisme op het grensgebied van neurologie en psychiatrie, sinds 2005 erkend als individueel neurologisch gebied door de Nederlandse

Vereniging voor Neurologie. Gedragsneurologie richt zich op patiënten bij wie neurologische aandoeningen leiden tot onder meer cognitieve beperkingen, emotionele stoornissen en gedragsmatige problemen. De gedragsneuroloog begint bij het systemische probleem, bijvoorbeeld dementie of de ziekte van Parkinson, en kijkt van daaruit naar de gevolgen die de ziekte heeft en wat daarvoor nodig is in de behandeling.

De gedragsneurologie heeft een veelbelovende rol bij ontwikkelingsstoornissen. Ontwikkelingsstoornissen is een verzamelnaam voor symptomen die zich vroeg in

het leven, vaak in de eerste jaren na de geboorte, openbaren met een vaak chronisch beloop, waarbij vaak multiple ontwikkelingsdomeinen zijn aangetast. Ze vertonen onderling overlap, er is vaak sprake van comorbiditeit en ze uiten zich vaak heterogeen op verschillende leeftijden. Tot slot zijn er gemeenschappelijke oorzaken voor de verschillende stoornissen waarbij in de meeste gevallen de etiologie multifactorieel is.

Met dit handboek doet de auteur een poging om een coherent overzicht van de relatie tussen hersenen, omgeving, gedrag en leren in de ontwikkeling te geven voor psychiaters, neurologen, neuropsychologen, jeugdartsen, kinderartsen, revalidatieartsen en paramedische behandelaars. Actuele ken-

nis over de hersen-gedrag-omgevingrelatie is onmisbaar voor deze clinici.

Het handboek is opgebouwd uit 5 delen. In deel 1 beschrijft de auteur het vakgebied, in deel 2 de hersengedragrelatie in de ontwikkeling en in deel 3 de uitvoering en interpretatie van onderzoek. In deel 4 richt hij zich op de etiologie van ontwikkelingsstoornissen bij infants, pre- en perinataal, en behandelt stoornissen in aanleg en functie van hersengebieden en structuren, evenals niet-aangeboren defecten.

Ten slotte beschrijft hij in deel 5 syndromen en symptomen, waaronder aandachtsstoornissen, autismespectrumstoornissen en dyspraxie en dyslexie. Als kinderpsychiater wordt mijn aandacht vooral getrokken door dit laatste deel, na de voorgaande doorgebladerd te hebben.

Het handboek is zo veelomvattend dat je het als lezer niet gemakkelijk tot je neemt. Direct na de inhoudsopgave is een gebruiksaanwijzing opgenomen; echter, deze helpt niet daadwerkelijk: vooral het gebruik van verschillende tekentjes en taal worden aangestipt. De delen bevatten vol beschreven bladzijden met 2 kolommen, bestaande uit de hoofdtekst en links daarvan de noten in een kleiner lettertype. De verschillende delen zijn niet afgebakend met koppen, waardoor overzicht ontbreekt.

Het boek bevat bijna té veel informatie. Als voorbeeld hiervan: er staan verschillende overzichten van neuropsychologische testen, de ene keer

ingedeeld naar probleemgebied, de andere keer naar leeftijdscategorie. Hierdoor zitten er dubbelingen in en wordt niet duidelijk welke aanbevelingen de auteur doet voor de klinische praktijk.

In deel 5 is er ook aandacht voor klinische toepassingen. Helaas zijn dit korte beschrijvingen, niet altijd in overeenstemming met de huidige wetenschappelijke stand van zaken. Zo beschrijft de auteur farmacologisch onderzoek dat niet bekend is in de geldende praktijkstandaarden, en de tekst over de werking van methylfenidaat onderbouwt hij met literatuur van vóór 1985. Ook valt op dat hij niet-far-

macologische interventies bij aandachtsstoornissen, zoals aanbieden van externe structuur, hier als complementair aan medicatie presenteert. De volgorde van het hoofdstuk, waarin hij eerst behandeling en daarna pas diagnostiek bespreekt, is onlogisch. Aan (epi)genetica wordt in dit boek geen hoofdstuk gewijd en ook prikkelverwerkingsstoornissen en de transdiagnostische benadering komen niet expliciet naar voren.

Ik concludeer dat de auteur in dit boek een relevant onderwerp behandelt, ook voor de kindpsychiater; het boek is heerlijk om in te grasduinen en is met passie geschreven. Maar de

breedte van het onderwerp, de hang naar volledigheid en de gecreëerde structuur maken het lastig om de samenhang te overzien.

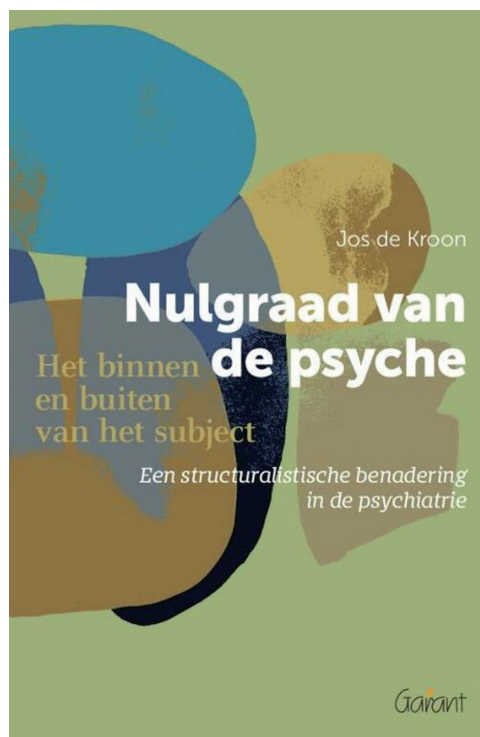
Irma M. Hein, kinder- en jeugdpsychiater, Amsterdam

Amsterdam, SUYI, 2021
1377 pagina's,
ISBN 978-90-720-0827-5,
€ 96,-

Nulgraad van de psyche. Het binnen en buiten van het subject. Een structuralistische benadering in de psychiatrie

Jos de Kroon

In wat de auteur aankondigt als zijn laatste boek wil hij een inventaris maken van indrukken die hij opgedaan heeft in 45 jaar werk als psychiater en psychoanalyticus. Het is dan ook niet verwonderlijk dat deze indrukken

divers en rijk zijn, en dat we geen eenduidig betoog te lezen krijgen. Zoals de drie titels al doen vermoeden, is er niet één focus, maar gaat het meer om een bundeling van standpunten, inzichten en ervaringen die de auteur wil delen.

In de inleiding vermeldt hij dat het boek een schets wil zijn voor 'een alternatief tegen de verregaande materialisering van de psychiatrie'. Hoewel ik een dergelijk alternatief niet meteen heb teruggevonden, leest het boek vooral als een doorzicht en doorleefd advies om de complexiteit van de psyche niet te reduceren en verwonderd te blijven voor wat ons menselijk maakt, soms al te menselijk.

Het boek is opgebouwd uit 4 thematische delen. In het eerste deel bespreekt de auteur zijn kritiek op een reductionistische psychiatrie. In het tweede geeft hij zijn lezing van het structuralisme weer, met nadruk op het werk van Foucault en Lacan, en

vervolgens introduceert hij het belang van het niets, dat verder in het boek een grote rol zal spelen. In het derde deel presenteert hij drie klinische casussen waarbij hij aanwijzingen ziet voor de rol van het niets bij psychiatrische aandoeningen, in het bijzonder bij de psychose.

Tot slot werkt hij in het vierde deel het alternatief uit dat hij voor ogen heeft, of geeft daar in elk geval een aanzet toe. In dit laatste deel komen bijzonder heldere uiteenzettingen over de rol van de taal, de castratie-separatie, en het omgaan met het niets in de filosofie en de creativiteit aan bod. Hoofdstuk 10 biedt zo een van de hoogtepunten van dit boek: filosofisch sterk, klinisch relevant en passend binnen het idee dat psychiatrie gebaat is bij breed en diepgaand denken.

In het algemeen leest het boek vlot, hoewel complexe thema's aan bod komen. Het richt zich tot een breed publiek van hulpverleners in de ggz. Deze vlotheid gaat wel gepaard met het soms wat te anekdotisch omgaan met de auteurs naar wie verwezen wordt. De auteur schrijft nogal associatief, waardoor klinische ervaring en

een diversiteit aan filosofische ideeën met elkaar verbonden worden. Er zitten enkele schoonheidsfoutjes in, waaronder herhalingen van paragrafen. Desondanks zet het vooral aan tot verder denken, en dat is waar de auteur vermoedelijk op had gehoopt.

Zeno Van Duppen, psychiater en filosoof, Leuven

Antwerpen, Garant, 2021
165 pagina's,
ISBN 978-90-441-3839-9,
€ 21,90

Van wie is je leven? Cultuurgeschiedenis van de zelfdoding

Thomas Macho

daag de dag wordt ook deze pathologisering in twijfel getrokken, een tendens die volgens Macho zichtbaar wordt in de debatten rond bijvoorbeeld de liberalisering van hulp bij zelfdoding. Volgens Macho is de eigen dood in de moderne tijd gepromoveerd tot een 'zelftechniek' (naar het begrip van Michel Foucault): *'De eigen dood wordt een project dat ik zelf moet vormgeven en niet aan een of andere instantie of aan nabestaanden wil overlaten.'* In deze zelftechnieken zit meestal een soort 'subjectsplijting': het subject verschijnt als auteur en tegelijk als werk, als getuige en als waargenomene, als speler en als inzet van het spel, en als dader en als

van enige voorkennis bij de lezer, waardoor de leesbaarheid soms in het gedrang komt. Zo gaat hij in het hoofdstuk 'Filosofie van de zelfdoding in de moderne tijd' vrij uitvoerig in op het werk van Heidegger, een hoofdstuk waar men zonder de nodige voorkennis veel van de boodschap dreigt te missen. Ook Macho's wijldopige en breedspakige schrijfstijl kan de lezer afschrikken.

Deze cultuurwetenschappelijke benadering blijft evenwel een frisse wind voor de psychiater (in opleiding), die meestal in aanraking komt met de suïcidologie als preventie- en interventiewetenschap. Dit boek biedt ons vooral de kans om een metaperspectief in te nemen en ons eigen handelen in een culturele context te plaatsen.

Katlijn De Queecker, arts in opleiding psychiater, Leuven

Utrecht, Ten Have, 2020
501 pagina's,
ISBN 978-90-259-0763-1,
€ 34,99

De Oostenrijkse filosoof en cultuurwetenschapper Thomas Macho wil met dit boek een 'cultuurwetenschappelijke suïcidologie' verkennen. Het gaat bijgevolg niet om individuele motieven voor zelfdoding, evenmin over de mogelijkheden van preventie en interventie. Macho wil met dit boek een overzicht geven over de culturele betekenissen die aan zelfdoding worden verleend.

De moderne tijd is volgens Macho een tijd van culturele herwaardering van de zelfdoding. Hij beschrijft hierbij een chronologisch proces van ontheroïsering, ontmoralisering en ontcriminalisering, mede mogelijk gemaakt door een omvangrijke pathologisering. Van-

slachtoffer. Macho gaat hierbij ook in op de invloed van de massamedia op de toegankelijkheid van zelftechnieken voor alle lagen van de bevolking. Macho geeft binnen dit chronologisch relaas een goed gedocumenteerd overzicht van de gebieden waarop deze herwaardering zichtbaar is: religie, politiek, recht, literatuur, filosofie, beeldende kunst en film. Hij slaagt er bovendien in om bruggen te slaan tussen deze disciplines. Bijzonder boeiend is het hoofdstuk over zelfdoding in de kunsten waarbij hij veel tijd besteedt aan het werk van de Belgische filosofe Patricia De Martelaere rond de esthetica van de zelfdoding. Hij lijkt bij dit overzicht wel uit te gaan

Ik zie anders niks aan je. Over psychische aandoeningen en het brein

Menno Oosterhoff

Menno Oosterhoff heeft een interessant boek geschreven over psychische aandoeningen. Alleen de titel is al raak. De focus is gericht op het beantwoorden van een aantal centrale vragen, zoals wat een psychische aandoening is of waardoor deze ontstaat komt. Zijn antwoorden zijn goed te volgen voor wie de literatuur bijhoudt. Voor leken zijn ze een welkome aanvulling op hun kennis.

Het boek is aantrekkelijk vormgegeven en goed geschreven en het bevat veel voorbeelden. Oosterhoff schuwt het niet om het over zichzelf te hebben; in zekere zin is dit boek een egodocument. Kortom, alle reden om het te lezen.

Toch roept het boek vragen op die te maken hebben met de ideeën van de auteur maar vooral met zijn vakgebied. De psychiatrie is een wirwar van ideeën over het object van het vakgebied, wat een psychische stoornis of aandoening is, en wat men bedoelt met psyche en hoe dit zich verhoudt tot het lichaam of de hersenen. Geen

enkele medische discipline kent zoveel opvattingen over de kernpunten van het vak. Dick Swaab figureert prominent in het boek. Hij schreef een uitgebreid voorwoord en Oosterhoff haalt hem regelmatig aan. Voor Swaab is de vrije wil een illusie. Oosterhoff heeft daar moeite mee, maar geeft geen duidelijk weerwoord. Goed beschouwd gaat het boek over het eeuwige 'lichaam-geestvraagstuk'. Filosofen hebben van alles bedacht om het op te lossen, maar zijn er met elkaar niet uitgekomen. Psychiaters hebben er ook geen eensgezinde mening over die standhoudt. Jammer: goede concepten zijn cruciaal voor wetenschappelijk onderzoek en de praktijk.

Dat filosofen er zo mee worstelen, heeft er veel mee te

maken dat men in het Westen vooral formuleert (en dus denkt) met zelfstandige naamwoorden: men ziet lichaam en geest als 'dingen'. Daarna volgt de vraag hoe die dingen zich ten opzichte van elkaar verhouden, hoe ze elkaar beïnvloeden, of de geest gestoord kan zijn, terwijl het lichaam niets mankeert Om samenhang te vinden is het beter te denken in processen en deze te beschrijven in werkwoordsvormen. Onze taal maakt het er niet makkelijk op, maar het kan wel. Psychische processen zijn inderdaad hersenprocessen, maar door Swaab te volgen sluipt er een probleem in de psychiatrie: het *specifieke* karakter van die hersenprocessen blijft vaag. Mede daardoor blijven processen die zoiets als 'een vrije wil' presenteren onbegrepen.

Psychiatrie doet er goed aan heel precies te zijn op het bijzondere karakter van psychische aandoeningen. Ja, de hersenen zijn altijd in het geding. Psychische processen zijn biologisch, maar krijgen het bijzondere karakter

door sociaal leren. Omdat ze biologisch gedetermineerd zijn, moeten we veel weten over hersenprocessen en de netwerken die daardoor gevormd worden, en waarin verstoringen kunnen optreden. Determinatie is echter niet het zelfde als vooraf bepaald of mechanisch. Deze sluit spontaniteit op cellulair niveau en daarmee op hogere organisatievormen van het brein niet uit. Integendeel. Eencelligen gaan al hun eigen gang, en mensen zeker. Door sociale leerprocessen heeft die gang bij ons ook een duidelijke richting gekregen. De discussie over vrije wil is niet onbelangrijk, want ze schept ruimte voor processen van persoonlijk, zelf geïnitieerd herstel. Oosterhoff is daar zelf trouwens een goed voorbeeld van.

Zo zijn er veel meer discussies waar- toe het boek van Oosterhoff aanleiding geeft. Ik hoop dat deze ook gevoerd worden!

Jaap van der Stel, emeritus lector, Leiden

Amsterdam, Lucht 2021
247 pagina's,
ISBN 978-94-924-9597-6,
€ 21,99